

6. Пустошило, Е. П. Русский язык как иностранный. Экономическая лексика : учеб. пособие для иностранных студентов учреждений высшего образования по эконом. спец. / Е. П. Пустошило. – Минск : РИВШ, 2013. – 212 с.
7. Голуб, И.А. Русский язык как иностранный (продвинутый уровень). Практикум : учеб. пособие / И. А. Голуб, Л. В. Прокофьева, Д. С. Томчик. – Минск : РИВШ, 2017. – 208 с.
8. Учебник русского языка для студентов-иностранцев естественных и технических специальностей: 1 и 2 курсы. Практическая грамматика / [Жуковская Е. Е., Золотова Г. А., Леонова Э. Н., Мотина Е. И.]. – М. : Рус. яз., 1984. – 336 с.
9. Кочеткова, О.С. Русский язык как иностранный (углублённый уровень) / О.С. Кочеткова. – Минск : РИВШ, 2015. – 206 с.
10. Адашкевич, И. В. Русский язык как иностранный: учебное пособие для иностранных студентов учреждений высшего образования по нефилологическим специальностям / И. В. Адашкевич, А. А. Дерунова, Н. В. Кислик. – Минск : Аверсэв, 2015. – 160 с.
11. «Мозаика» : методическое пособие по развитию речи для студентов-иностранцев / сост. Г.А. Ахмерова [и др.]. – Минск : БНТУ, 2013. – 239 с.
12. Корбут, Г. С. Учимся говорить по-русски : пособие для иностранных слушателей подготовительного отделения / Г. С. Корбут, С. В. Ломако. – Минск : БГУИР, 2014. – 85 с. (учебное пособие с грифом учебно-методического объединения по гуманитарному образованию).
13. Пристром, И.Э. Научный стиль речи: пособие для иностранных студентов 1 курса / И. Э. Пристром. – Минск : БГУИР, 2016. – 88 с.

ВЫВУЧЭННЕ БЕЛАРУСКАГА МАЎЛЕНЧАГА ЭТЫКЕТУ Ё КУРСЕ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА. КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ»

Албут А.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

У артыкуле разглядаецца актуальнасць звароту да тэмы беларускага маўленчага этыкету ў курсе «Беларуская мова. Культура маўлення». Падаюцца прыклады практычных заданняў па тэме, звяртаецца ўвага на крыніцы «этыкетнай нормы» і прынцыпы яе фарміравання.

Маўленчы этыкет – «візітоўка» любой мовы. Гэта тыя словы і выразы, якія мы засвойваем аднымі з першых, вывучаючы замежную мову. Тым больш варта звяртаць увагу на веданне этыкетам мовы тытульнай нацыі. Здавалася б, трывалыя веды ўжо павінны быць сфарміраваны па заканчэнні школы, аднак існуюць фактары, праз якія акцэнт на тэме маўленчага этыкету беларускай мовы не будзе лішнім і ва ўніверсітэцкім курсе.

Што робіць разгляд тэмы сродкаў ветлівасці ў беларускай мове актуальным? Па-першае, абмежаваная маўленчая практыка. Беларуская мова пры сучасным несбалансаваным білінгвізме – найперш нацыянальны сімвал, сімвал ідэнтычнасці. Таму найгалоўнейшая функцыя любой натуральнай чалавечай мовы – камунікатыўная – у выпадку з беларускай мовай саступае першынства нацыянальна-сімвалічнай функцыі. Па-другое (што насамрэч лагічна вынікае з першай акалічнасці), размытае ўяўленне пра моўную норму і яе крыніцу. Феномен моўнай рэфлексіі, «наіўнай лінгвістыкі» ўжо становіцца аб'ектам даследавання [1,2]. Што фарміруе нашы моўныя густы? Як мы ацэньваем сваё і чужое маўленне, чым кіруемся пры выбары моўнай адзінкі? Праз абмежаванасць жывога штодзённага бытавога маўлення, праз няўпэненасць у належным узроўні ўласных ведаў у мове лёгка прымаецца на веру падобнае да экспертнага сцвярджанне, але так лёгка трапіць у сітуацыю, калі суб'ектыўны погляд выдаецца за аб'ектыўную норму. Культура карыстання слоўнікамі, уменне працаваць з даведачнай літаратурай, у тым ліку з магчымасцямі інтэрнэту – усё гэта не мае належнай увагі падчас вывучэння сімвалічна-роднай, але не камунікатыўна-роднай мовы. Таму нават пры штучным мадэляванні сітуацыі дыялогу (як гэта прынята рабіць на занятках па замежнай мове) удзельнікі размовы могуць разгубіцца ў сітуацыі з выбарам ветлівага звароту, неабходнасці павітацца ці развітацца, папрасіць прабачэння... А ў пазаўдворнай рэчаіснасці ці не стане няўпэненасць у ведах прычынай адмовіцца ад жадання загаварыць па-беларуску?

Вучэбная дысцыпліна «Беларуская мова. Культура маўлення» якраз і мае на мэце фарміраваць уменне разумець моўныя адзінкі, іх нарматыўны статус, спрыяць выпрацоўцы адчування мовы. Вучэбная праграма курса прадугледжвае ў межах вывучэння тэмы «Маўленчая камунікацыя. Тэкст як асноўная камунікацыйная адзінка» і разгляд «нацыянальнай спецыфікі беларускага маўленчага этыкету і культуры зносін».

Словы ветлівасці – адзінкі асабліва, фармальна прыналежная да выклічнікаў, здольныя функцыянаваць як завершаныя сказы. Аднак як этыкемы фіксуецца ў слоўніках? Напрыклад, у ТСБМ да лексемы *раніца* ў частцы слоўнікавага артыкула, дзе падаецца ўстойлівае, фразеалагічнае і да т.п. словаўжыванне, змешчаны выраз «**Добрай раніцы!** – ранішняе вітанне». Аднак даводзіцца сустракацца з публікацыямі, дзе такое вітанне крытыкуецца, лічыцца непатрэбнай калькай [3]. Паказальна, што падобныя дыскусійныя матэрыялы арыентаваны на шырокую аўдыторыю, а значыць, могуць уплываць на ўяўленні пра моўную норму ў моўцаў.

Значыць, важна знаёміцца і выкладчыкам, і ўслед за імі студэнтам з маўленчым этыкетам выпрабаваным маўленнем, па-сапраўднаму аўтарытэтным і ўзорным. Крыніца – навуковыя публікацыі ў профільных рэцэнзаваных выданнях, прычым даволі папулярных і даступных, такіх як часопіс «Роднае слова» (напрыклад, [4-12]), выдадзеная эпістальярная спадчына людзей, для каго беларуская мова – мова і штодзённай камунікацыі, нацыянальна-прэцэдэнтных асоб (напрыклад, Якуб Колас, Максім Танк, Л. Геніюш, У. Караткевіч і інш.).

Важна спрабаваць уводзіць у якасці дыдактычнага матэрыялу публікацыі са СМІ, прысвечаныя беларускай мове, у тым ліку і маўленчаму этыкету, публікацыі, арыентаваныя на прыцягненне цікавасці да мовы, але няхай часам і спрэчныя, неадназначныя. Напрыклад, можна прапанаваць наступнае заданне, заснаванае на артыкуле «Дзякуй – не «спасибо». Ці ўмееце вы вітацца па-беларуску?», апублікаваны ў газеце «Аргументы і факты ў Беларусі» (публікацыя даступна па спасылцы: www.aif.by/timefree/culture-news/_dzyakuy_ne_spasibo_c_meece_vy_v_tacca_pa_belarusku_):

Падумайце, што вы даведаліся новага пра беларускі маўленчы этыкет. Ці з усімі выказваннямі і высновамі аўтара вы згодныя? Складзіце вусную рэцэнзію.

Удумлівы аналіз прапанаванага артыкула дазволіць, па-першае, стварыць сітуацыю крытычнага ўспрымання «друкаванага слова», што ў прынцыпе надзвычай важнае ўменне ў сучасным свеце, перанасачаным інфармацыяй, прычым, здараецца, неадапаведнай рэчаіснасці. Па-другое, пакажа «моц» узусу, тое, як маўленне здольна ўплываць на мову (на прыкладзе фактычнай змены ніякага роду прыментніка на мужчынскі пры слове *дзякуй* – як сведчанне тэндэнцыі адштурхоўвання ад рускай мовы). Можна прапанаваць аўдыторыі эксперымент: хлопцам павітацца з дзўчатамі словам *здарова* (ці *здароў* - таму што асобна варта звярнуць увагу на слушнасць некаторых высноў аўтара, у тым ліку на неапраўданасць празмернай дыферэнцыяцыі сінонімаў *даруйце, прабачце, выбачайце, перапрашаю*), а потым параўнаць ацэнку гэтых вітанняў дзяўчатамі і хлопцамі (метамоўная рэфлексія з вялікай доляй верагоднасці пакажа прастамоўны характар дадзеных этыкем). Дыскусійным з'яўляецца і слова *прывітанне*. Наўрад ці варта пагадзіцца з аўтарам пра кальку ў выпадку з дадзенай лексмай. Можна прапанаваць паназіраць, як вітаюцца знаёмыя беларускамоўныя людзі выкладчыка і студэнта, ці выкарыстоўваюць «зганьбаванае» слова *прывітанне*. Асобна варта звярнуць увагу на ўзаемасувязь статусу, сацыяльнай ролі і выбару звароту, вітання.

Замацаванне тэарэтычных ведаў прадугледжвае заданні на стварэнне ўласных тэкстаў, з творчым, зўрыстычным кампанентам. Прычым можна зрабіць акцэнт на прагматыку маўлення, каб студэнты мелі магчымасць паразважаць пра ўдзяенне праз слова, пра тое ўражанне, якое пакідае наша маўленне і ўрэшце мы самі – пра тое, як здабыць камунікатыўны поспех. Так, можна прапанаваць наступнае заданне.

Разгледзьце ілюстрацыі да кнігі П. Дана і А. Піза «Мова ліста» (малюнак 1), звязаныя з маўленчай камунікацыяй, міжсабовымі зносінамі, навыкамі вядзення дзелавога ліставання. Прыдумайце да гэтых малюнкаў тэкст з парадзімі наконт ажыццяўлення паспяховай маўленчай камунікацыі, складання ліста і да т.п. Вынікі працы прэзентуйце вусна (зачытайце тэкст, пакажыце прэзентацыю, зрабіце інсцэніроўку).

Малюнак 9.1 – Лістоўныя зносіны

Было паказана, што тэма беларускага маўленчага этыкету актуальная і ў студэнцкай аўдыторыі. На хвалі росту ўвагі да беларушчыны ў грамадстве, які апошнім часам стала назіраецца, дадзеная тэма набывае запатрабаванасць і з цікавасцю ўспрымаецца студэнтамі.

Акрамя практычнай скіраванасці на маўленчую дзейнасць, вывучэнне маўленчага этыкету забяспечвае міжпрадметныя сувязі і цэласнасць, звязнасць зместу праграмы дысцыпліны «Беларуская мова. Культура маўлення».

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Вепрева, И.Т. Языковая рефлексия в постсоветскую эпоху / И.Т. Вепрева. – М. : Олма-Пресс, 2005. – 384 с.
2. Язык о языке : сборник статей / под ред. Н.Д. Арутюновой. – М. : Языки русской культуры, 2000. – 624 с.
3. Ці праўда, што па-беларуску не кажучь «добрай раніцы»? [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://nn.by/?c=ar&i=149655&lang=ru>. – Дата доступу: 15.04.2019.
4. Важнік, С.А. Моўны этыкет беларусаў: ветлівыя звароты / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 2. – С. 50–52.
- Важнік, С.А. Здароў! – Здароў, калі змалоў! Этыкетныя формулы вітання і развітання / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 3. – С. 53–56.
5. Важнік, С.А. Маленькія ключыкі да паспяховай камунікацыі : сітуацыі прыцягнення ўвагі, просьбы / прапановы, падзякі / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 4. – С. 48–52.
6. Важнік С. А. Наш адказ Чэмберлену, або Як навучыцца ветліва пагаджацца і адмаўляць / С. А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 5. – С. 42–46.
7. Важнік, С.А. Навука выбачаць, або Як правільна па-беларуску прасіць прабачэння і як выбачаць / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 6. – С. 56–60.
8. Важнік, С.А. Сумняваюся, а значыць, живу! Спосабы выражэння сумнення і ўпэўненасці / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 7. – С. 55–57.
9. Важнік, С.А. Малайчынка, Буслік! – Цудоўна, Цімоша! Спосабы выражэння захаплення, ухвалення і зчлівасці / С.А. Важнік // Роднае слова. – 2008. – № 8. – С. 51–55.
10. Піваварчык, Т.А. Маўленчаэтыкетная сітуацыя«абяцанне» : жанравыя разнавіднасці / Т.А. Піваварчык // Роднае слова. – 2000. – № 6. – С. 43–46; № 7. – С. 46–49.
11. Піваварчык, Т.А. Маўленчая сітуацыя«парада» : структура і этыкетныя формулы / Т.А. Піваварчык // Роднае слова. – 2001. – № 5. – С. 47–50.